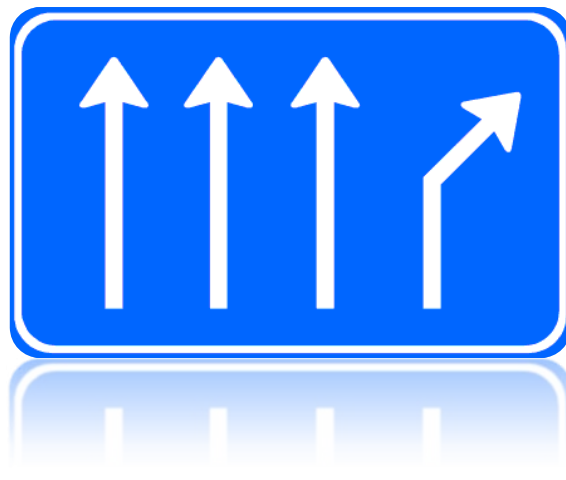

Wat als...

Heb je toch ook wel eens? Dat je even denkt hoe het allemaal anders had kunnen lopen. Niet van dat nostalgische gemijmer of gesnotter over gemiste kansen, nee gewoon de gang der dingen. Over de minuten, seconden, momentjes die – zonder dat je van enige keuze bewust was – bepalend zijn geweest voor de loop van je leven. Gebeurtenissen waaruit een logische reeks van gevolgen voortvloeide, waaruit een onomkeerbaar consequentieel pad zich ontrolde. Wat als... ? Wat als je bijvoorbeeld op 11 maart 1997 om 10:48 u. niet eerst bij Blokker was binnengestapt, maar direct de C 1000 was binnen gegaan, zoals je van plan was. Of als je op 12 mei 1967 op weg naar school nou eens niet met je fiets was gevallen (lelijk gat in je knie) en dus niet die twee uur thuisbleef (een stukje Nederlandse geschiedenis gemist, voor altijd moeite met de tafel van 8 en waarschijnlijk nog veel meer). Of – spannender nog – als je aanstaande donderdagavond vanwege een raar en niet thuis te brengen voorvoel niet over de A4 naar huis gaat, maar via de provinciale weg langs Voorschoten. Waarschijnlijk heeft dat indirect grote gevolgen, voor jezelf, je omgeving, daarmee

weer indirect verbonden anderen. Op manieren die je je niet voor kunt stellen. Zoals met die vlinder van Lorenz, weet je wel, die luchtwerveling van een wegvliegende vlinder in Hongkong die aan de andere kant van de wereld in Texas een tornado veroorzaakt. Aan de andere kant: misschien veranderen toevalligheden ook wel helemaal niks. Maakt het geen donder uit of je links of rechts af gegaan bent, toen, daar en dan, met me zus en me zo. Doet het er niet toe of je wel of niet op tijd was, of het nu wel of niet regende. Je was toch al zo als je was, en – zelfs met iets andere omstandigheden – waren de uitkomsten op hoofdlijnen dezelfde geweest. Was je er ook in andere omstandigheden nog wel in geslaagd dezelfde fouten te maken. Wie zal het zeggen? Het is een antiek vraagstuk, maar ondanks determinatiedoctrine en chaostheorie nog steeds onopgelost. En dat is jammer, want ik zou wel eens willen weten (of misschien juist niet) wat er was gebeurd als het op de ochtend van die 22ste mei 1981 anders was gelopen.

Ik woonde op dat moment aan de Gasthuisring in Tilburg, op nummer 20. Dat pand was vanaf het begin van de eeuw tot in de jaren zestig een chique viswinkel geweest, maar werd nu sinds een paar jaar uitgewoond door studenten. Nou ja, studenten. Driekwart van de zestien bewoners van ons huis zat in de bijstand. Een waar reservaat van jeugdwerkloosheid. Alles was gek aan dat pand. Zo was de eigenaar een varkensboer uit Chaam, ene van Miert, die, al deed ie nog zo zijn best de schijn van harde huisjesmelker op te houden, eigenlijk maar een heel klein hartje had. Een varkenshart dat wel. Hij en zijn vrouw waren kinderloos, in bonis, en toen had de boekhouder dan op een dag gezegd dat de beste belegging voor hen twee op dat ogenblik onroerend goed was. Veel beter dan het geld op de bank zetten. In 1980 was de huizenprijs historisch laag. Maar ja, ze hadden al een groot huis, waarom er nog een bij? Nou waarom dan geen beleggingsobject gekocht dat dienst kon doen als studentenhuis? Die boekhouder wist nog wel iets te koop staan in Tilburg. Zij, mevrouw van Miert – een beetje romantisch aangelegd – vond het direct een goed plan. Zo'n verzameling jonge mensen. En je doet er nog goed mee ook. En dan had hij – na toch wat aarzelingen – uiteindelijk ook maar ingestemd. Zo hadden ze het gekocht eind 1979. Al onmiddellijk bleek dat ze een 'molensteen in de zak' hadden gekocht – zoals ie het zelf zo mooi noemde. Er was zoveel achterstallig onderhoud aan de Gasthuisring 20 dat het ze duizelde. Vooral de kritieke toestand van de fundering, het leidingwerk en de riolering maakte een investering nodig die de koopprijs benaderde. En toen kelderde ook nog eens de varkensprijs. Natuurlijk hadden ze er beter aan gedaan de zaak gewoon op zijn beloop te laten, niet naar de klachten van die piepjonge werkloze huurders te luisteren, en gewoon kalm te wachten op een uitspraak van rechter of huurcommissie (die er toch niet zou komen). Tijd genoeg om dan een minimaal gebaar te maken. Maar dat konden ze niet, de van Mierts. Zo zaten ze niet in elkaar. Ze maakten zich zorgen, kwamen nogal eens over de

vloer, maar hadden niet de middelen werkelijk iets te doen. En verkopen kon ook al niet met hoe de markt er nu bij stond.

Een gek huis. Als er een kamer vrijkwam, maakten de huurders zelf uit wie de nieuwe bewoner zou worden. Maar omdat je het met zijn zestienen op die leeftijd het toch

nooit eens wordt, en er ook geen begin van organisaties van wat dan ook maar in het huis bestond, regeerde het volkomen toeval bij de keuze van rekruten. Nieuwe bewoners waren er meestal gewoon op eens. Niemand wist zich te herinneren wie Rocky Butz – en rijzige vent onder de tatoeages van Elvis en een kamer vol Mariabeelden – ooit had binnen gelaten, en ook niet hoe zo iemand als Albert de Munnik ooit aan

zijn kamer was gekomen. Ook ikzelf kwam september 1980 op een curieuze manier aan mijn pijpenla aan de voorkant van het huis. Tijdens de introductieweken van de Tilburgse Hogeschool mocht ik er een week logeren van iemand die ik nog uit Zundert kende: Wim Dictus. Die was die zomer op theatertour naar Avignon. We waren niet echt dik, maar hij kon als tobkend straatartiest die vijf tientjes wel gebruiken. Toen hij uit Frankrijk terug kwam zag hij dat er achter in het huis een iets grotere kamer was vrijgekomen. Net naast de binnenplaats. Daar had ie minder last van het geluid van de straat. Goed voor een folkmuzikant. Hij vroeg niemand iets, maar betrok gewoon die leegstaande kamer aan de achterkant. Toen ik een week later – de eerste week van september – terug kwam om mijn slaapzak op te halen, zag ik dat Wim al de helft van zijn spullen naar die achterste kamer had versleept. ‘Als je wil is deze kamer van jou,’ meldde een klein briefje. Zo regeerde de macht der feiten over de bezetting van de kamers.

Hans kwam pas later. Ook door stom toeval. Hij was weggepest in een dispuuthuis (Black and White) van Studentenvereniging St. Olof, waar die met zijn middelbare schoolvriendinnetje Margaret twee maanden eerder was gaan samenwonen. Niet te harden, daar. Die corpballen bleven maar de douchedeur opentrekken als ze er – hij en MAK (want zo heette ze nu) – net met zijn tweeën onder stonden. MAK werd daar zo strontziek van dat ze die ene laatste keer dat dat gebeurde zichzelf, bloot en kletsnat, naar voren stortte en de aanstichter vol op zijn gezicht sloeg. Ze was direct daarna vertrokken en had door die heldinnendaad diezelfde dag nog een kamer in Gasthuisring 32 verdiend, het huis waar ook de zusters van het feministies bevrijdingsaksiekolletief Basta! woonden. Hans wilde haar direct volgen naar 32 maar kreeg te verstaan dat dat niet de bedoeling was. Zijn aanwezigheid doorkruiste MAK's deprogrammering. Daar hadden ze al een beetje een voorschotje op genomen door haar – de eerste dag dat ze er introk – een bloempotkapsel aan te meten (een soort jaren dertig kapsel,

uitgeschoren vanaf de nek en ook aan de zijkanten van het hoofd gemillimeterd, met alleen bovenop nog een kluit piekerig lang haar dat als verdwaald helmgras alle kanten op wees). Ook MAK wilde Hans er eigenlijk niet meer bij hebben, zo net in haar nieuwe leven. Apart was misschien toch beter, zolang. Maar, ja wat nu? Moeilijk. Het was al een eindje in november en vindt dan nog maar eens een kamer. Hij had al snel iets bij de gemeente lopen en ook al gesprekken op een studentflat in West gehad. Maar nog niks concreets. En toen ziet ie ineens op een dinsdagochtend, toen hij (stom toeval) door de Gasthuisring fietste, dat er een heel klein beetje rook onder een raam aan de straatzijde vandaan komt. Je gelooft het niet, maar hij stopt, stapt af en neemt een kijkje. Onmiddellijk als ie bij het rokende raam komt, ruikt ie een scherpe brandlucht. In de smalle kamer die achter het raam ligt, ziet hij een roodgloeiend kookplaatje waarover, wiegend in de wind, een gordijn heen en weer strijkt. De stof smeult al een beetje. Zo snel die kan, belt hij aan. Ze laten hem binnen en samen met een van de bewoners maken ze de deur naar die voorkantkamer open. De kamer van Bart van Riel is dan al flink gevuld met rook. Kookplaatje uit. Dank, want ze hadden allemaal wel af kunnen branden. Een half uur later komt Bart thuis – die net zijn verhuizing naar de Tuinstraat aan het plannen was. Ze drinken koffie en Hans krijgt – volgens de wetten van het ondoorgrondelijke coöptatiesysteem – de kamer. Dolgelukkig, want het is maar vijf deuren verwijderd van waar MAK nu woont.

Die vreugde was van korte duur, want MAK's zelfontplooiing – in gang gezet door de feministies veganistische heropvoeding van de zusters – ontwikkelde zich al snel tot een uitslaande brand. Binnen weken had ze een ander – Sjef, op dat moment de aanvoerder van de politieke economen in Tilburg – deed ze aan full contactkarate en ontwikkelde ze een voorliefde voor compromisloze, nietsontziende 'harde aksie.' Ze vermagerde, werd pezig en vooral radicaal. We schrokken ervan, Hans en ik, vooral die keer toen we met haar onder de spoorbrug van de Gasthuisring wandelden. Ze zei maar weinig en rook uit haar mond. Totdat er een auto op de andere baan – een blauwe Datsun, ik weet het nog goed – ineens begon te toeteren. Een vent van net een jaar of twintig riep door het opengedraaide raampje:

'Hé, lekker ding, wildunstuksemeerijden? Ik heprecieswaddegijnoodighet.'

Dat had ie beter niet kunnen zeggen. Met één ruk rechtte MAK haar rug, springt – vanaf het voetpad over vangrail van de weg – zo het wegdek op, trekt een sprint en schopt met een gestrekte karatetrap zo de spiegel van die gast zijn auto. Omdat ie de portierramen open heeft staan en hij met een slakkengangetje rijdt, kan MAK ook nog haar – ongewoon pezige – arm binnen in de auto wurmen. Zo probeert hem – zien we op een afstandje – bij zijn nek te grijpen. Pas dan geeft die vent gas. MAK laat los en

valt op het asfalt. Staat onmiddellijk weer op en begint achter die Datsun aan te rennen. 'Kom dan op met die grote bek van je! Nou kom dan op...!!' Nee, MAK spoorde niet helemaal meer na de heropvoeding van het vrouwenbevrijdingsfront. Maar ik besloot – dat leek me wijzer – er maar niets over te zeggen. Ook voor Hans. Die leed onder de hele situatie. Echt beroerd. Hij zei er niet al te veel over, probeerde zijn omgeving niet tot last te zijn met zijn verdriet – maar elke keer als we naar de Stad (het Centrum van Tilburg) fietsten kon ie het toch niet laten om even – wanneer we 32, daar waar MAK woonde, passeerden – naar boven te kijken. Zien of haar licht nog aan was. Dat bleef ie bijna driekwart jaar doen. Kan je nagaan.

Gelukkig was er veel afleiding in ons huis, Gasthuisring nummer 20. Dat was niet zozeer een politieke-aksie-opleidingskamp, als op nummer 32, maar eerder een no-future marktplaats. Een van de eersten dat wel. Vol met Jongeren die met een betrekkelijk riante bijstandsuitkering op de slippers van de punk probeerden betekenis te geven aan alles wat ze niet konden, niet deden en vooral aan allerlei abstracte ergernissen. Zoals Suus, die van de middelbare school was weggelopen, zich oranje haar een leren jas vol spelden en netkousen met gaten aan had laten meten. 17 Was ze nog maar. Ze had een existentiële hekel aan alles, maar vooral aan hippies (en daar waren er veel van in Tilburg). Anarchie – in de wat kinderlijke vorm waarin zij dat begreep – dat was volgens haar de oplossing voor alle wereldproblemen, vooral ook die van esthetische aard. Want alles vond ze lelijk, vooral het interieur van supermarkten. Waar ze kon kalkte ze de anarchisten A in een grote witte cirkel: vrijheid via een absolute en totale staat van vrijblijvendheid. Samen met Eric, na twee maanden gestopt met geschiedenis in Amsterdam – vanwege zinloosheid van studeren (en heimwee volgens ons) – nu al weer even bezig aan een al even uitzichtloze muziecarrière op zijn verminkte Korg. Met niet meer dan een vinger en een lege, starende blik bespeelde bij dat ding. Met Marij (klarinet en mondorgel) en Ruudje (percussie) vormden ze een soort band die wekelijks een nieuwe naam kreeg maar nooit optredens. In die ene wekelijkse repetitie (pardon, performance) kanaliseerden ze alle bestaansonvrede in golven metaalachtig atonaal kabaal. En soms bijna muziek. Ze vonden alles stom, ze vonden alles ergerlijk, en baalden van de ene dag naar de andere maar het waren – veiligheidsspelden, kettingen, hanenkammen en al – lieverds, richtingloos dobberend, nergens heen. Waar zij waren, was ook Albert en die twee van grote kamer aan de voorkant. Tom en Ed, allebei Limburgers. Ze hadden allebei wel een aparte kamer, maar zaten meestal met zijn tweeën op de kamer van Tom. Daar stond niet veel meer dan twee enorme zwart-wit teevees op elkaar en daar keken ze – geluid uit – de godganse dag naar. Versteend, letterlijk, zo stoned waren ze. Alleen maar een glimlach, gezeten in een ribfluwelen bank omringd door misschien wel twintig winkelwagentjes. Elke week als ze boodschappen gingen doen in de Miro namen ze er eentje mee. En zo waren er nog meer in het huis.

Die hele kliek van de vast werkloze bezetting hing de godganse dat maar wat rond in dat enorme luxueus geornamenteerde huis. Witmarmer overal waar je keek. Weliswaar was overal gebroken maar zowel de vloeren als de lambrisering op de begane grond was volledig gemarmerd en er was een monumentale houten trap naar de eerste verdieping. Die luxueuze uitstraling contrasteerde met de verschoten betonnen binnenplaats, via een eveneens betonnen muur afgescheiden van de buren aan de

linkerkant en rechts de roetbeslagen metselmuur van het achterhuis. Een ellendig gezicht. Stukken nooit afgevoerd bouwpuin en kapotte pallets lagen er op de nauwe doorgang van de binnenplaats. Er hing een boom half over de schutting, maar die behoorde toe aan de buren, een vrouwelijke arts, die een mooie tuin hadden links naast ons. Treurig grauw onze stadstuin, een en al rotzooi en een paar groeste waslijnen erboven. Totdat

Erik Toornend – die van de Korg – op het idee kwam het hout van die pallets te gebruiken. Eerst trok ie er alleen maar een paar latjes van los, die op de achterplaats voorzichtig werden verstookt. Dat was zo'n succes dat ook de dagen daarna kampvuur werd aangericht. Nu ging het met hele pallets tegelijk. En toen de eigen voorraad op was werden er van elders pallets aangesleept. Hele vrachten. Elke avond een groots vreugdevuur op de achterplaats met jamsessies van mensen die geen van allen een muziekinstrument konden bespelen. Maar dat donderde niet. Het werd een echte trekker. Feesten tot diep in de nacht. Na een week of wat hield het vrij plotseling op, vanwege een kluwen van gedoe. Problemen met de riolering. Doordat het sanitair zo verrot was, stroomde de toilet op de eerste verdieping leeg op de binnenplaats. Net de verdieping met de meeste vegetariërs. En ook de dokter van daarnaast, die onwaarschijnlijk tolerante arts, waarbij de helft van het huis wegens geslachtsziekte in behandeling was, beklagde zich omdat die overhangende boom dood was door de nachtelijke stook. En dan was er nog die kerel van het transportbedrijf die deur aan deur was komen vragen of iemand misschien palletdieven had gezien. Zowat de halve voorraad was gejat. We konden honderd vijftig gulden verdienen als we wisten wie het gedaan had. Nee wij hadden niemand gezien.

Ik deed niks, helemaal niks, in dat hele eerste jaar dat ik in Tilburg studeerde. Aan de ene kant omdat het rechtenvak me werkelijk geen biet interesseerde en aan de andere kant omdat er in het huis zoveel te doen was. Elke avond was er wel een happening.

Diavoorstellingen op de gevel van de burens, een Duitse of Engelse punkband die langskwam, de helft van het huis gearresteerd in Breda bij het Beatrix bezoek in 1981, Rocky Butz in de bak omdat ie met een stuk hout op een ME-tank in Nijmegen had geslagen. Maar ook PIL-avonden, paddenstoelen en geestverruimende kruiden. Of het hele huis van binnen en buiten behangen met mint, roze, en geel gekleurd w.c. papier (overblijfsel van het mislukte eindproject van Albert), dat we met zijn zestien drie uur lang – steeds een nieuwe rol op de vinger – door alle kamers en gangen van het huis en de straat marcheerden totdat het echt helemaal potdicht zat. Maandenlang zat die rommel er nog op. Of die anderhalve meter hoge sneeuwmuur die we bouwden over de volle breedte van de Gasthuisring zodat de verzamelde truckers uit Tilburg, daarlangs niet met truitjes en truttigheid naar Polen konden rijden. Dat soort dingen.

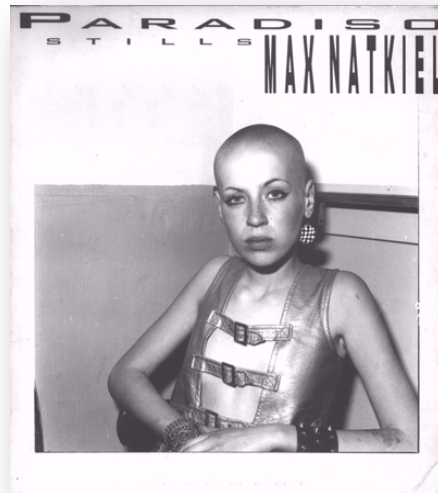
Maar dat was het niet alleen. Ik was ook op de een of andere manier verlamd omdat alles zo zinloos leek in 1981. Studeren haalde niet uit omdat – daar leek het op – wat je ook deed je toch nooit een baan zou gaan krijgen. De economische crisis van die jaren leek zonder einde, zonder enig perspectief op herstel. Het uiteindelijke bewijs dat het kapitalistische hebzuchtstelsel in elkaar was geklapt. Maar zelfs al werd het beter. Wie wilde er nou loonslaaf worden, rond geschopt worden door een stelletje hebzuchtige middenstandseikels. Niemand toch? Als kind van een soort zelf benoemde onderklasse voelde ik me werkelijk genomen. Staat mijn hele leven in het teken van het bevechten van de kans om te kunnen gaan studeren (vooral mijn slimme moeder vond het vreselijk dat nooit had mogen doen), nemen ze via de achterdeur het perspectief weg dat je met die geleerdheid ooit iets mee zult kan bereiken.

Nee, het had allemaal geen enkele zin, het stelde allemaal niks voor. Behalve Hans dan natuurlijk, en behalve het huis. Vooral door Hans werd alles veel draaglijker. Hoe die het deed weet ik niet, maar in zijn buurt werd je vrolijk. Slimme, onderzoekende pretogen. Leuk voor een ander, zelf treurig. Want het viel hem niet mee. Avonden achterheen zaten we daar bij hem op dat smalle kamertje, dan wel bij mij (ongeveer even groot). Hij vermeed het bij voorkeur over zichzelf te praten, maar deed dat indirect. Zijn ongehoorde gevoel voor details stelde hem in staat parallellen te zien in de perifeer van zijn eigen lot. Hij begreep dat de waarheid, het echte niet schuilt in grote woorden, gebaren of daden maar vaak schuilt in het kleine, in het haast onopgemerkte. Of het mij ook was opgevallen dat de slager van tegenover zijn trouwring de afgelopen week niet meer om had. Of mij niet was opgevallen dat Jacky (huisgenote) een – waarschijnlijk – wat oudere vriend had. Nee... Nou er lag een Gillette scheerapparaat op haar kamer, en het kon niet zijn dat ze dat zelf gebruikte want reageerde ze allergisch op, had ze eens gezegd. En niemand van onder de vijftientig scheert nog met scheerzeep van de Vergulde Hand. Toch? (Ja, daar zat wat in). En dat Suzan eigenlijk verliefd was op een knul van de kinderboerderij. Tragisch want met zo'n hippie dat kon

echt niet. En de tatoeage van de buschauffeur van lijn 43 (moet je maar eens op letten). Niets ontging hem, maar alles glipte wel door zijn vingers. Lang geloofde ie nog denk ik dat het met MAK weer wel bij zou trekken, maar zo rond maart begon hij te beseffend dat het een gelopen race was. Dat het echt niet meer goed zou komen, ook niet nu ze Sjef de deur had gewezen en in enen een vriendin had met wie ze het bed deelde. En ook zijn economiestudie, waar die zich – hoe moeilijk dat ook was – in vast probeerde te bijten, verliep helemaal niet naar wens. Twee keer per jaar waren er maar tentamens, bij rechten en economie. Een mei-juni en een herkansing in augustus. Alles tegelijk volgens de methode van de grove zeef: hoe meer studenten ze na die eerste periode konden lozen, hoe beter. Er was wel een periode om te oefenen (december) voordat de finale afrekening in juni kwam, maar die proefpogingen waren voor Hans niet goed uitgevallen. Van de zes maar een stuk of drie voldoende. Nog altijd beter dan bij mij, want ik haalde helemaal niks. Als dat zo door ging zouden we er zo rond juni wel uit liggen. Want je moest in Tilburg voor al die eindtentamens in mei-juni een voldoende halen, anders pech. Er viel niks te compenseren. Dan mocht je in augustus nog een keer herkansen en anders ‘da capo’. Het hele jaar opnieuw en ook alle tentamens. ‘Dat doe ik nooit’, had ik Hans al bezworen.

Zoals het er nu – in maart 1981 – bij stond zouden we zeker geen enkele kans maken om alles in een keer te halen. Dat had ook voordelen. Als wij zouden zakken dan zou ons huis aan de Gasthuisring in een keer promoveren tot een totaal honderd-procent-jeugdwerkloosheidshonk. Wij konden er ook niks aan doen. Het lag ook allemaal aan een ander. Het onderwijssysteem was bar slecht. Hoorcolleges van ongeïnteresseerde staf, werkcolleges waar je niks mee aan kon, hobby van de nationale wetenschappelijke reserve. Ze leerden je echt niks. Daar waren we het roerend over eens toen we – die woensdagavond – vanaf de tribuneachtige zitplaatsen samen door het schemerduister tuurden naar het danstoneeltje van disco de Spoel¹. Er was net iets op van Joy Division. Vraag me niet wat, maar het was treuriger verschaalde Guinness. Erik en Jacky draaiden zielige, trage rondjes om hun as. Armen horizontaal, hoofd schuin naar beneden en hun zwarte vodden al vleermuisvleugels gespreid. Een been steeds opgetild, nageaapt van die ene student dansexpressie, Vincent, die hier ook zo vaak kwam. De verzameling dansers daar op de vloer leek nog het meest op een verzameling moribunde patiënten van een 19de eeuwse, Oost-Europese teringkliniek. Blikkerige geluiden overall, kil licht en trieste kinderen die middernachtelijke cirkeltjes draaiden rond een afvoerputje van uitzichtloosheid. We zaten er bij en staarden er naar zoals elke avond. ‘Ik ga me niet weg laten sturen,’ zei Hans in eens. ‘Ik ga me niet nog eens weg laten

¹ De officiële Tilburgse website Tilburg.com beschrijft Discotheek de Spoel (waarin voordien een vestzaktheater was gevestigd) in ergerlijk hiephiephoera-VVV-jargon als: ‘(...)een van de meest legendarische swingplekken van Tilburg gedurende de jaren ’70 en ’80: “De Spoel”, destijds gevestigd in de Fabrikstraat. Het was een alternatieve discotheek die vooral mensen uit de kunstsector trok en er werd dan ook behoorlijk afwijkende muziek gedraaid. Een van de DJ’s, Rudie Kuul heeft het daar achttien jaar vol gehouden.’ Ook hier geldt: je had er bij moeten zijn.

sturen.' Hij dronk zijn bier op en ging naar huis. Het was nog niet eens 3:00 u. in de morgen.

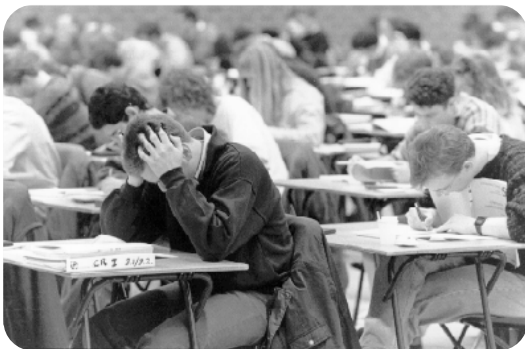
Het was menens. Er volgde een complete ommekeer in Hans zijn levensstijl. Hij stond om 9:00 u. op en reed met zijn fiets naar de Hogeschool. Studeerde er de hele dag en kwam dan terug. Zat aan bij het gezamenlijke eten, hoorde geduldig de schimpscheuten over uitsloerij aan en vertrok vervolgens naar zijn kamer om er ook nog de hele avond door te werken. Het werkte aanstekelijk. Na een week besloot ik zijn voorbeeld te volgen. Niet omdat ik ineens gemotiveerd was geworden, maar omdat ik er eigenlijk niet zomaar zonder enig verhaal uit wilde rommelen. Afgedankt zonder het ooit geprobeerd te hebben. Nee dat kon niet. Dat was het. En natuurlijk ook om Hans een beetje moreel te steunen. Dat vroege opstaan (voorheen op zijn vroegst om een uur of 11) viel nog niet mee, maar na een week had ik het ritme al een beetje te pakken. Die structuur gaf wel wat steun, want ik werd er nu soms compleet wanhopig als ik zag wat er allemaal nog moest gebeuren (ik liep werkelijk hopeloos achter). En het hielp ook dat het lente was werd. In mijn geval leek die ijver wel te laat te komen. Ik had teveel onderwijs gemist (zo ik daar al iets aan had kunnen hebben). In snapte niks van het hele recht, had er ook niks mee (kende niemand in de familie of vriendenkring die advocaat, rechter, of notaris was, geen mens ook die er iets van wist), en ik walgde van mijn frisse studiegenoten, al net zozeer als van het grootste gedeelte van de onderwijzende staf. Verkeerd volk. Maar ja, zolang ik dan nog niks anders had...

Het werd april en toen werd het mei en toen kwam ook die barragereeks tentamens. We maakten lange dagen, Hans en ik. 's Morgens naar de bieb van de Hogeschool, op de tweede verdieping. Een nare volgestouwde studeerbarak, blauw van de sigarettenrook, want dat mocht toen nog, roken in de bibliotheek. 's Avonds terug naar huis. Inmiddels niet meer spitsroede lopend aan het gezamenlijke huismaaltijden bij Pinocchio-ezeltjes uit Spelletjesland, maar etend op de eigen kamer (voor mij meestal invriespizza). En daarna – het hoogtepunt van de dag – een half uurtje naar buiten om daar met Hans helemaal los te gaan in een partij badminton over de waslijn. We zeiden

niks van tevoren, en bijna niks tijdens de pot. Grimmig om de punten. Daarna weer terug naar onze celletjes en huppettee. Ja waarvoor eigenlijk? Want hoe meer ik met de inhoud van het strafrecht, privaatrecht, staatsrecht en de bedrijfseconomie werd geconfronteerd, hoe beter ik begreep dat dit vak en ik niet voor elkaar waren bedoeld. Wat kwam er toch een zweetvoetengeur uit die boeken zetten en van het taalgebruik kreeg je spontaan hooikoorts (op het mooie boekje van Nieuwenhuis na, maar daar kan een mens toch ook niet op leven). Elke dag moest ik me door een rijstebrijberg van weerzin heen eten, maar ik gaf het niet op, zelfs al had het helemaal geen zin. Ik zou laten zien dat ik serieus geprobeerd had, om dan met een goed verhaal bij mijn falen weg te kunnen stappen. Hij heeft zijn best gedaan, het zat er gewoon niet in. En dan wegwezen. Dat was het plan. Begin juni naar mijn middelbare schoolvriendin – mijn eigen MAK – die nu in Parijs zat en dan zouden we wel zien waar het lot heenvoerde. De roulettebal kon toch niet eeuwig in het vergeetputje Tilburg blijven vallen.

Hans was het eerst aan de beurt. Tentamen macro-economie eind april. Hij haalde de hele nacht door. Zag er uit als een lijk toen ie het ging maken en wilde het er daarna niet meer over hebben. Hij was ongebruikelijk stil. Het was iets waar ik mijn vinger niet achter kon krijgen. De vrolijkheid leek wat weggeëbd. Dit keer was het niet MAK. Iets anders. Maar wat?

Ik had zes tentamens in ongeveer drie weken. Om de twee dagen zowat een proefneming over de stof van een heel jaar. Hoe verzin je het. Een nagenoeg onmogelijke opgave. Wat ook al niet hielp was dat ik me voor het eerste tentamen Encyclopedie van

het recht wat moed had ingedronken. Rode wijn, dat deed ik anders nooit. Na drie glazen wist ik om elf uur 's avonds zeker dat ik alles voldoende bekeken had. Pas 's morgens rond een uur of acht ontdekte ik dat ik twee uitsluitend van een boek en een gedeelte van de syllabus over het hoofd had gezien. Samen goed voor bijna een kwart van de stof. Nou ja, nooit geschoten is altijd mis. Het was een multiple choice tentamen met ongeveer 80 vragen. Te maken in een enorme en naargeestige aula. Op schrapkaarten. Verschrikkelijk. Strafrecht, twee dagen later ging wat beter, en bedrijfseconomie was eigenlijk verschrikkelijk simpel, op het beledigende af. Economie had ik gelukkig al binnen via een paar opdrachtjes. Het tentamen was een formaliteit. Eigenlijk restten toen alleen nog staatsrecht, administratief recht en privaatrecht (een berucht struikelvak, en daar was de docentenstaf van dat vak ook heel trots op). Net als Hans haalde ik nu ook nachten door. Bijslapen kon niet

na zo'n nachtelijke oefening voor een tentamen, want het nieuwe wachtte al weer een paar dagen later. Alles werd door dat slaapgebrek ook een beetje onwerkelijk. Hans en ik begonnen qua mine op de rest van onze huisgenoten te lijken. Zombies. Maar we bleven badmintonnen. Elke dag, om vijf uur stipt, met steeds minder woorden, steeds harder. Hoe ik de tentamens staatsrecht en administratief recht maakte weet ik eigenlijk niet meer, maar wel weet ik dat ik zowat niet meer kon op de 21ste mei. De dag vóór het laatste, maar lastigste tentamen: privaatrecht. Ik snapte er niks van. Technuuten gedoe over contracten en schade. Waarom deed ik mezelf dat allemaal aan? Alleen maar om te laten zien dat ik geprobeerd had? Wat wilde ik nou bewijzen? En voor wie? Tot vier uur 's nachts lag ik in mijn bed de uitreksels door te nemen. Verward, steeds afdwalend en uiteindelijk op zwart. En dan een droom, over mijn – toen net overleden – grootvader die rode bospeentjes uitstak in zijn tuin. En oma die met haar twee dochters met hun handen de aarde omwoelen bosjes van die penen bovenhalen. Ik ben vijf jaar en steek mijn vingers ook in de losgewoelde aarde. Ik voel eerst wortels in de warme grond en dan vingers die strelen over mijn hand. Schrik. Nog veel meer peentjes en oma die met een korte vleugelslag met een mandje vol worteltjes recht omhoog vliegt, mij nog ziet, haar arm naar mij uitschuift en mij mee naar boven trekt. Haar handen nog zwart van de grond en een wapperende bruine geel gebloemde schort. Het ruikt naar viooltjes. Geen idee wat dat allemaal te betekenen had.

Hij bleef maar doorbonzen op de deur. Ook toen ik, slaapdronken, al een soort ontwijkend antwoord had gegeven. 'Het is al negen uur geweest!' Het duurde tijden tot ik uit de sluimerzone van worteltjes en vliegende oma's in het volle bewustzijn landde. 'Je **moet** wakker worden. Ze zijn al begonnen...' Het was Hans' stem aan de deur. Jezus! Negentien uur. Privaatrecht. Ze waren al begonnen om 9:00 u. Paniek. Net nou, net mijn laatste tentamen. 'Ik ben te laat!' Ik veerde op uit mijn nest van aantekeningenvellen en laken en sprong in een keer uit de hoogteslaper op de vloer van mijn mansarde. 'Shit, alles voor niks geweest.'

Kennelijk hoorde hij, Hans, dat nog vanachter de deur. 'Wim, je kunt nog tot twintig minuten na aanvang van het tentamen binnen en deelnemen. Maar dan moet je wel opschieten.' Ik trok en broek aan, schoof met mijn blote voeten in mijn schoenen, en pakte het hemd dat ik al een dag of drie droeg. Met – van mezelf – onverwachte tegenwoordigheid van geest griste ik in een beweging de verformfaaide collegekaart en de onhandige Kluwer losbladige wetseditie mee. De rit naar de Hogeschool duurde gemiddeld een kwartier met de fiets. Ik was om 9:18 u. binnen. Twee minuten voor de valbijl.

De rest is geschiedenis. Ik haalde alle zes die tentamens, allemaal net voldoende, voor alle vakken een zes (ook nog best een prestatie). En ik met alle halfslachtigheid die me toen ook al eigen was, besloot dan om nog maar een jaar te blijven (er was immers nu

al zoveel geïnvesteerd, en anders was het jammer van de moeite). Na mijn kandidaats zou ik weer wel zien. Hans had, geloof ik, wat minder geluk in zijn reeks. Hij haalde er een of een paar niet direct in nei/juni. Maar het derde niet, want Hans fleurde na een geweldige liftvakantie, met een wat oudere, maar geweldig leuke vriendin Paula, helemaal op en haalde in augustus gemak – zo leek het – de nog uitstaande tentamens. Eind goed al goed, toch...?

Ja, dat zal allemaal best. Maar toch vraag ik het me heel veel jaren later nog vaak af. Stel nou dat er op die douchedeur van die ballen van het dispuut SOS een goed draaislot had gezeten, dat dat gordijn op de kamer van Bart van Riel niet net op het moment dat Hans voorbij fietste over dat warmhoudplaatje was gestreken, of als die vleermuizen op de dansvloer bij de Spoel niet zo naargeestig – als derwisjen – rondjes hadden gedraaid? Dan had Hans me die ochtend van de 22ste nooit wakker gemaakt en leidde ik – dat is waarschijnlijk – een heel ander leven, had ik een ander vak. Of werkt het toch anders? Zijn de motievenpijlers van je bestaan steviger geheid dan je aan de oppervlakte zou vermoeden, veel robuuster dan je denkt en bestand tegen allerhande briesjes van het lot? Was ik – een klop of de deur of niet – hoogstwaarschijnlijk toch op een zelfde punt uitgekomen zijn, zij het via een net iets andere route? Zou misschien ook zo maar kunnen, want al schrijft Mallarmé 'Un coup de dés jamais n'abolira le hasard', aan de andere kant: 'l'hasard même ne jète pas les dés.'

Toch blijft het pruimtabac voor mijmeringen. Wat zou er toch in die bijna realiteit van het niet gemaakte tentamen van me geworden zijn, wat zou de alternatieve versie hebben gebracht? Geen idee. Waarschijnlijk – nee dat staat wel vast – zou ik die ochtend van de 22ste mei 1981 veel beter hebben uitgeslapen, en wie weet daarna veel minder stilgestaan hebben bij de vraag hoe het ook allemaal anders had kunnen lopen. En wie weet, ook dat misschien wel weer niet.

© Wim Voermans, april 2009

Lees ook: What if history

<http://www.nrcboeken.nl/recensie/hoe-de-geschiedenis-had-kunnen-verlopen-tja-als-kennedy-niet-was-vermoord>